

УДК 378.016: 811.161.2

DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_2-49-58

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СТУДЕНТІВ НА ОСНОВІ ТВОРІВ ПИСЬМЕННИКІВ ДОНЕЧЧИНИ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

О. В. Колган

ORCID 0000-0002-2155-4155

Т. В. Колган

ORCID 0000-0002-9276-3173

Р. М. Падалка

ORCID 0000-0002-7359-3527

Стаття продовжує цикл публікацій авторів із проблеми формування ключових компетентностей у студентів у процесі їхнього навчання в закладах вищої освіти, зокрема під час викладання курсів гуманітарного циклу. Ураховуючи, що реформування української освіти ставить за мету формування ключових компетентностей у процесі навчальної діяльності, авторами досліджено теоретичні засади поняття компетентність, проблеми формування громадянської компетентності в здобувачів вищої освіти, запропоновано ілюстративний матеріал, який може бути використано під час проведення практичних занять із вивчення орфографії української мови, виконання індивідуальних завдань, самостійної роботи студентів. Висвітлено питання всебічного розвитку здобувачів вищої освіти, зокрема формування в них громадянської компетентності (як однієї з ключових компетентностей) під час вивчення курсу «Практикум з української мови» на основі творів письменників-земляків. У праці науковцями подано приклади текстів української прозаїки. Презентований матеріал для практичного застосування запропоновано в результаті опрацювання відповідного тексту твору українського письменника-земляка Івана Костири «Думи про Донбас», може бути використано під час викладання курсу «Практикум з української мови» у студентів філологічного факультету педагогічного університету. У розвідці розкрито теоретичні та практичні аспекти, які зможливають процес формування в студентів громадянської компетентності, що сприяє вихованню патріотичної молоді, ерудованих членів українського суспільства, майбутнього нації.

Ілюстративний матеріал є цінним не лише як із боку лінгвістичного, так само й літературознавчого, бо сприяє ознайомленню здобувачів вищої освіти з постаттю письменника – уродженця Донеччини, його творчістю й формує в студентів приклад національно свідомого громадянина країни, прозовий доробок якого свідчить про любов до рідної землі. Відповідно, поданий у розвідці матеріал може стати елементом інтегрованих занять із української мови та літератури (літератури рідного краю).

Ключові слова: громадянська компетентність, патріотизм, література рідного краю, українська мова.

Постановка проблеми. Питання виховання молоді, поза сумнівом, є одним із основних завдань педагогіки, тим більше, в умовах подій, що відбуваються сьогодні на території Східної України. Особливої уваги заслуговує виховання національно-патріотичної молоді під час навчання у виші, зокрема формування в неї громадянської компетентності, які є однією з ключових компетентностей сучасної освіти. Зауважимо, що виклики сучасності вимагають від викладача відповідального ставлення до підготовки до занять, зокрема з вивчення лінгвістичних дисциплін. Як ніколи, у процесі навчальної діяльності домінантними повинні стати інтегровані заняття, які поєднують у собі розширення знань особистості з різних галузей науки. Зокрема через загальновідомі події анексії Криму та окупації певної частини території Донецької та Луганської областей, ми пропонуємо педагогові на заняттях із української мови особливу увагу приділяти як вивченню власне лінгвістики, так і літератури, зокрема рідного краю, історії України тощо. Саме такий підхід сприятиме найпродуктивнішому формуванню громадянської компетентності, вихованню національної позиції, любові до Батьківщини, рідної землі та власного народу, його історії.

Заклад вищої освіти – установа, до якої для отримання майбутнього фаху приходять особи, які за віком, переважно, ще не визначилися із своєю громадянською позицією. Тому завдання викладача, зокрема філолога, – у процесі викладання навчальних предметів сформувати патріотичну, національно свідому особистість, готову стати на захист власної країни, її суверенітету, цілісності тощо.

Саме тому процес виховання молоді потребує вдосконалення процесу навчання у ЗВО.

Аналіз основних досліджень. Сучасні вчені постійно звертаються до питання формування громадянської компетентності, виховання молоді, зокрема й студентської. Проблемам патріотизму й громадянської позиції присвячено праці І. Беха (2003), В. Тернопільської (2012), К. Чорної (1997) та ін.

На жаль, у сучасній українській педагогіці мало уваги приділено формуванню громадянської компетентності в студентів закладів вищої освіти під час вивчення вузькофахових предметів різних галузей, зокрема лінгвістики.

Актуальність статті зумовлена тим, що в ній запропоновано конкретні поради щодо способів, методів, прийомів удосконалення навчально-виховного процесу під час викладання курсу «Практикум з української мови» на філологічному факультеті вишу.

Мета і завдання статті. Метою статті є визначення сутності та змісту процесу формування громадянської компетентності в студентів у процесі навчання сучасній українській літературній мові, специфіки побудови занять із «Практикуму з української мови».

Мета зумовлює вирішення таких **завдань**:

а) проаналізувати наявні думки щодо особливостей виховної діяльності в закладах вищої освіти;

б) визначити домінуючі засоби, які уможливають формування громадянської компетентності на заняттях із названого освітнього компоненту;

в) подати можливі умови реалізації відповідних методичних заходів для формування національно свідомої особистості в процесі викладання курсу «Практикум з української мови»;

г) визначити способи вирішення проблеми прогалин у формуванні громадянської компетентності молоді на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Концепції національно-патріотичного виховання молоді наголошено, що «Здійснення системного національно-патріотичного виховання є однією з головних складових національної безпеки України» (Концепція, 2009). Свідченням правомірності такої думки є соціально-політичні події останніх років, коли безперечним фактом є те, що відданість Батьківщині та патріотизм, – запорука непорушності кордонів. На жаль, маємо на сьогодні негативні наслідки, що утворилися через прогалини у вихованні певної категорії громадян нашої країни, недостатньої сформованості однієї з ключових компетентностей – громадянської. Усе це зумовлює вимогу ґрунтовнішого підходу педагогів до її формування під час навчальної діяльності, зокрема в процесі викладання курсу «Практикум з української мови».

У сучасній педагогіці компетентність – це «інтегрована якість особистості, здатність продуктивно виконувати діяльність у певних соціально-значущих сферах, на основі здобутих знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень та цінностей» (Марущак, 2015).

Курс «Практикум з української мови» у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» уведено до навчальних планів студентів 1 курсу філологічного факультету спеціальності 014. Середня освіта (Українська мова і література) (див. табл. 1).

Таблиця 1

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Нормативна	
Загальна кількість годин – 150	Рік підготовки:	
	1-й	1-й
	Семестр	
	1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: контактних – 2 самостійної роботи студента – 5	Лекції	
	-	-
	Практичні	
	48 год.	14 год.
	Самостійна робота	
102 год.	136 год.	
Вид контролю: іспит		

Як бачимо, цей курс із достатньою кількістю годин, розраховано як для очної, так і заочної форм навчання. Він закінчується складанням іспиту. Тобто у педагога, який викладає цей освітній компонент, є усі умови, щоб у процесі навчальної діяльності, підходячи відповідально до цього процесу, виховувати національно-патріотичну особистість. Адже у змісті освітніх компонентів, як відомо, переважають думки, «закладені ще В. Сухомлинським: смисл людського життя – в служінні народові, Вітчизні, високим ідеалам; вірність Батьківщині, непохитність і мужність, гуманність – вища доблесть, в ім'я якої справжня людина долає будь-які труднощі; здатність керувати своєю волею і розумом; готовність служити Вітчизні своїм розумом, думкою, творчістю, дією» (Приходченко, 2006).

Сучасні науковці під громадянською компетентністю розуміють «здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки для розвитку демократичного суспільства» (Пометун, 2005).

Наголосимо, що високий потенціал у формуванні громадянської компетентності має література, зокрема українська, вона відіграє велику роль в процесі набуття національних та загальнолюдських цінностей, так

само й молоддю, адже вони є «...системоутворюючим ядром особистості, її діяльності й внутрішнього духовного життя» (Калюжна, 2008).

Досвід професійної діяльності засвідчив, що формування громадянської компетентності в студентів у процесі викладання названого курсу вможливується за рахунок свідомого та творчого підходу педагога під час підбірки прикладів для виконання практичних завдань студентам.

Зокрема, ми пропонуємо, як варіант, у процесі вивчення теми «Вживання великої літери», підбираючи матеріал, подавати речення з літератури рідного краю.

Наприклад, із книжки документально-художніх творів відомого сучасного письменника Івана Сергійовича Костири (1932-2003), який довгий час жив і працював на Донеччині, пропонуємо взяти для роботи (під час виконання різних видів вправ із вивчення названої орфограми) такі речення з його твору «Думи про Донбас»:

«Будь-яка п'ядь Донецького кряжа з його віддаленими відрогами приховує в собі глибокі коріння славного минулого України, тих давніх-давен, коли зароджувалася історія цієї неповторної її східної окраїни» (Костира, 2007);

«Ними оповиті сиві вершини Савур-могили і Кам'яних Могили, вони тануть у Золотому Колодязі і Великоанадольському лісі, вештаються Хомутівським степом і Кривою Косою, живуть у Святогірському монастирі і носяться над Сіверським Дінцем, до якого князь Ігор звертався у тяжку годину битви з половцями.» (Костира, 2007);

«Перші такі сторожі появилися на донецькій землі незабаром після заснування Запорізької Січі» (Костира, 2007);

«Не минуло десяти років, як на Міжнародній бальнеологічній виставці в бельгійському місті Спаа за високі лікувальні якості представлених туди експонатів торської грязі Слов'янський курорт був удостоєний найвищої нагороди – Великої Золотої Медалі і премії Гран-прі» (Костира, 2007);

«По небосхилах Фінляндії, Прибалтики, Білорусії і Росії ще тягнеться Млечний Путь, а вже над Україною – до самого Чорного моря – Чумацький шлях» (Костира, 2007);

«Найвища ж точка Донецького кряжа – Могила Мечетна – триста шістдесят сім метрів над рівнем моря!» (Костира, 2007);

«Хоча Бахмутський край, заселений до того часу переважно слободами українських селян і козаків з Дніпра – «черкасами», уважався Слобожанщиною споконвічно» (Костира, 2007).

У пропонованих прикладах наявними є слова на названий тип орфограми. Студенти, виконуючи завдання, паралельно ознайомлюються із постаттю автора, його ставленням до людського героїзму заради захисту

рідної землі, трагізму народу через загибель кращих синів, величності патріотизму та національної свідомості, жаху війни тощо. Педагог, під час опрацювання цього матеріалу, повинен звернути увагу на мовний аспект. Викладач має наголосити на моральних якостях тих героїв, про яких ідеться у творі, виховуючи тим самим відповідні цінності в студентів: патріотизм, відданість Україні та своїм землякам тощо, формуючи в здобувачів вищої освіти громадянську компетентність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, процес викладання курсу «Практикум з української мови» на основі творів літератури рідного краю уможливорює не лише глибше засвоєння знань щодо української орфографії, а й сприяє вихованню національно-патріотичних членів українського суспільства, формуванню однієї з ключових компетентностей.

У перспективі дослідження – подальше вивчення умов, методів та прийомів формування ключових компетентностей у студентів – майбутніх філологів, формування основних компетентностей у здобувачів вищої освіти, мовників, засобами літератури рідного краю.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003.
2. Калюжна Т. Г. Формування загальнолюдських цінностей майбутнього вчителя під час вивченні курсу «Основи педагогічної творчості і майстерності». *Педагогіка і психологія*. 2008. № 3-4 (60–61). С. 100–106.
3. Концепція національного виховання студентської молоді. URL: <http://www.ldufk.edu.ua/index.php/dokumenti.275/articles/koncepcija-nacionalnogo-vihovannja-studentskoji-molodi.html> (дата звернення: 07.06.2021).
4. Костира І. С. Думи про Донбас: у двох частинах / пер. Корнеєва М. П. Донецьк : Каштан, 2007.
5. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал*. 2016. № 11. С. 97-108. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісея», Житомир.
6. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18-20.
7. Приходченко К. І. Громадянська позиція особистості як вага складова творчого освітньо-виховного середовища в закладах гуманітарного профілю. *Педагогічна скарбниця Донеччини*. 2006. № 2. С. 36-38.
8. Тернопільська В. І. Особливості виховання патріотизму у студентської молоді. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_3_24 (дата звернення: 07.06.2021).

9. Чорна К. Патріотизм – духовна цінність молодих громадян України. *Цінності освіти і виховання: науково-методичний збірник / За заг. ред. О.В. Сухомлинської. Київ : Вища школа, 1997. С. 26-29.*

References

1. Bekh, I. D. (2003). *Vykhovannia osobystosti: Osobystisno-orientovanyi pidkhid: naukovo-praktychni zasady [Upbringing of the Personality: Personality-Oriented Approach: Scientific-Practical Foundations]*. Kyiv: Lybid (ukr).
2. Kaliuzhna, T. H. (2008). Formuvannia zahalnoliudskykh tsinnosti maibutnoho vchytelia pidchas vyvchenni kursu "Osnovy pedahohichnoi tvorchosti I maisternosti" [Forming General Human Values of Future Teacher When Studying the Course "Fundamentals of Pedagogical Creative Work and mastery"]. *Pedahohika I psykholohiia – Pedagogy and psychology*, 3–4 (60–61), 100–106 (ukr).
3. Kontsepsiia natsionalnoho vykhovannia studentskoi molodi [Concept of National Upbringing of Student Youth]. Retrieved from [http:// www.ldufk.edu.ua/index.php/dokumenti.275/articles/koncepcija-nacionalnogo-vixovannja-studentskoji-molodi.html](http://www.ldufk.edu.ua/index.php/dokumenti.275/articles/koncepcija-nacionalnogo-vixovannja-studentskoji-molodi.html) (date of appeal: 07.06.2021) (ukr).
4. Kostyria, I. S. (2007). *Dumy pro Donbas: U dvokh chastynakh [Thoughts about Donbas: in Two Parts]*. Translation by M. P. Kornieiev. Donetsk: Kashtan (ukr).
5. Marushchak, O. M. (2016). Poniattia kompetentnosti u pedahohichnii diialnosti [The Concept of Competence in Pedagogical Activites]. *Kreatyvna pedahohika: nauk.-metod. zhurnal*, 11, 97–108. Akademiia mizhnarodnoho spivrobotnytstva z kreatyvnoi pedahohiky "Polissia", Zhytomyr (ukr).
6. Pometun, O. (2005). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti: pohliad z pozytsii suchasnoi pedahohichnoi nauky [Forming Civic Competence: View from Modern Pedagogical Science]. *Visnyk prohramshkilnykhobminiv – Bulletin of School Exchange Programs*, 23, 18–20 (ukr).
7. Prykhodchenko, K. I. (2006). Hromadianska pozytsiia osobystosti yak vahoma skladova tvorchoho osvitno-vykhovnoho seredovyshcha v zakladakh humanitarnoho profilu [Civic Position of the Personality as an Important Component of the Creative Educational-Upbringing Environment in Institutions of Humanitarian Profile]. *Pedahohichna skarbnitsia Donechchyn, 2*, 36–38 (ukr).
8. Ternopil'ska, V. I. (2012). Osoblyvosti vykhovannia patriotyizmu u studentskoi molodi [Peculiarities of Upbringing of Patriotism in Student Youth]. *Visnyk Natsionalnoi Akademii Derzhavnoi Prykordonnoi Sluzhby Ukrainy*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadsps_2012_3_24 (date of appeal: 07.06.2021) (ukr).
9. Choma, K. (1997). Patriotyzm – dukhovna tsinnist molodykh hromadian Ukrainy [Patriotism id Spiritual Value of Young Citizens of Ukraine]. *Tsinnosti osvity I vykhovannia: naukovo-metodychnyi zbiryk*, 26–29. O. V. Sukhomlynska (Ed.). Kyiv: Vyshchashkola (ukr).

К ВОПРОСУ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ПИСАТЕЛЕЙ ДОНЕТЧИНЫ ВО ВРЕМЯ ПРЕПОДАВАНИЯ КУРСА «ПРАКТИКУМ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА»

Е. В. Колган, Т. В. Колган, Р. Н. Падалка

Статья продолжает цикл публикаций авторов по проблеме формирования ключевых компетентностей у студентов в процессе их обучения в учреждениях высшего образования, в частности во время преподавания курсов гуманитарного цикла. Учитывая, что реформирование образования ставит целью формирование ключевых компетентностей в процессе учебной деятельности, авторами исследованы теоретические основы понятия компетентность, проблемы формирования гражданской компетентности у соискателей высшего образования, предложен иллюстративный материал, который может быть использован во время проведения практических занятий по изучению орфографии украинского языка, выполнение индивидуальных заданий, самостоятельной работы студентов. Освещены вопросы всестороннего развития соискателей высшего образования, в частности, формирования у них гражданской компетентности (как одной из ключевых компетентностей) во время изучения курса «Практикум украинского языка» на основе произведений писателей-земляков. В труде учеными представлены примеры текстов украинской прозаики. Представленный материал для практического применения предложен в результате обработки соответствующего текста произведения украинского писателя-земляка Ивана Костыри «Думы о Донбассе», может быть использован в ходе преподавания курса «Практикум украинского языка» у студентов филологического факультета педагогического университета. В исследовании раскрыты теоретические и практические аспекты, которые позволяют реализовать процесс формирования у студентов гражданской компетентности, что способствует воспитанию патриотической молодежи, эрудированных членов украинского общества, будущего нации. Иллюстративный материал является ценным не только как со стороны лингвистической, так и литературоведческой, потому что способствует ознакомлению соискателей высшего образования с фигурой писателя – уроженца Донбасса, его творчеством, и формирует у студентов пример национально сознательного гражданина страны, прозаическое наследие которого свидетельствует о любви к родной земле. Соответственно, поданный в исследовании материал может стать элементом интегрированных занятий украинского языка и литературы (литературы родного края).

Ключевые слова: гражданская компетентность, патриотизм, литература родного края, украинский язык.

ON THE ISSUE OF FORMATION OF CIVIL COMPETENCE IN STUDENTS BASED ON WORKS OF WRITERS OF THE DONETSK REGION WHEN TEACHING THE COURSE "WORKSHOP ON THE UKRAINIAN LANGUAGE"

O. V. Kolhan, T. V. Kolhan, R. M. Padalka

The article continues the series of publications of the authors on the problem of formation of key competences in students in the process of their studying in institutions of higher education, in particular, when teaching humanities courses. Taking into account the fact that the reform of Ukrainian education aims at forming key competences in the learning process, the authors have explored the theoretical foundations of the concept of competence, the problems of formation of civic competence in applicants for higher education, have offered the illustrative material that can be used during practical classes when studying the spelling of the Ukrainian language, performing individual tasks, independent work of students. The issues of comprehensive development of applicants for higher education, in particular, the formation of civic competence (as one of the key competences) when studying the course "Workshop on the Ukrainian Language" based on the works of compatriot writers. In the work, the scientists give examples of the texts of Ukrainian prose. The presented material for practical application is offered as a result of the elaboration of the corresponding text of the work of the Ukrainian compatriot writer Ivan Kostyria "Thoughts about Donbas", the material can be used when teaching the course "Workshop on the Ukrainian language" in students of the philological faculty of the pedagogical university. The investigation reveals theoretical and practical aspects that enable the process of forming civic competence in students, which contributes to the education and upbringing of patriotic youth, erudite members of Ukrainian society, the future of the nation.

The illustrative material is valuable not only from the linguistic point of view but from the literary one because it helps to acquaint applicants for higher education with the figure of the writer born in Donetsk region, his creative work, and forms in students the example of a nationally conscious citizen of the country whose prose testifies love for our homeland. Accordingly, the material submitted in the investigation can become an element of integrated classes in the Ukrainian language and literature (literature of the native land).

Keywords: Civic competence, patriotism, literature of homeland, Ukrainian language.

Колган Олена Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, помічник ректора, доцент кафедри української мови та літератури, Донбаський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: ovkolgan@gmail.com

Колган Елена Владимировна – кандидат филологических наук, доцент, помощник ректора, доцент кафедры украинского языка и литературы, Донбасский государственный педагогический университет (г. Славянск, Украина). E-mail: ovkolgan@gmail.com

Kolhan Olena Volodymyrivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Rector’s Assistant, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature, Donbas State Pedagogical University (Sloviansk, Ukraine). E-mail: ovkolgan@gmail.com

Колган Тетяна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, декан факультету підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, доцент кафедри управління та адміністрування, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Слов’янськ, Україна). E-mail: taKolgan@i.ua

Колган Татьяна Владимировна – кандидат педагогических наук, декан факультета повышения квалификации педагогических кадров, доцент кафедры управления и администрирования, Донецкий областной институт последипломного педагогического образования (г. Славянск, Украина). E-mail: taKolgan@i.ua

Kolhan Tetiana Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Dean of the Faculty of Advanced Training of Pedagogical Staff, Associate Professor of the Department of Management and Administration, Donetsk Regional Institute of Advanced Pedagogical Education (Sloviansk, Ukraine). E-mail: takolgan@i.ua

Падалка Руслана Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури, Донбаський державний педагогічний університет (м. Слов’янськ, Україна). E-mail: ruslana-padalka@i.ua

Падалка Руслана Николаевна – кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры украинского языка и литературы, Донбасский государственный педагогический университет (г. Славянск, Украина). E-mail: ruslana-padalka@i.ua

Padalka Ruslana Mykolaivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature, Donbas State Pedagogical University (Sloviansk, Ukraine). E-mail: ruslana-padalka@i.ua